Адаптация на студентите към образователната среда – етапи и дейности

Students adaptation to the educational environment – stages and activities

Светлана Радева¹, Лора Георгиева²

¹СБАГАЛ „Проф. д-р Д. Стаматов“ – Варна

²Катедра по социална медицина и организация на здравеопазването, Медицински университет – Варна

Svetlana Radeva¹, Lora Georgieva²

¹Specialized hospital of obstetrics and gynecology „Prof. Dr. D. Stamatov“ – Varna

²Department of Social Medicine and Healthcare Organization, Medical University of Varna

Резюме: Процесът на адаптация към условията на университетското образование е от важно значение за успешното усвояване на знания и умения за бъдещата професия. Разширяването на социалните връзки между студентите, коректните взаимоотношения с преподавателите и формирането на усещане, че се част от академичната общност, способстват за по-голяма мотивираност и лекота при цялостния процес на придобиване на нови професионални компетенции. Настоящата статия представя развитието на разбиранията за адаптация на студентите към образователната среда, етапите и дейностите за приспособяване към новия академичен начин на живот.

Ключови думи: студенти, обучение, адаптация, професионални компетенции

Abstract: The process of adaptation to the conditions of the university education is important for the successful acquisition of a knowledge and skills for the future profession. Expansion of social behavior between students, correct relationships with teachers and the formation of the feeling that they are a part of the academic community contribute to greater motivation and ease in the overall process about acquiring new professional competencies. This article presents the development of the understanding of adaptation of students to the educational environment, stages and activities for adaptation to the new academic way of life.

Key words: students, education, adaptation, activities, professional competencies

Въведение

Важна задача на образователната система е да подготви личността към живота и променящата се среда във всичките ѝ аспекти. Цялостният процес на обучение е насочен към успешно усвояване на преподавания материал и подготовка за бъдеща професионална реализация. Учебният процес се изгражда въз основа на познавателния процес като система, която е управляема и подчинена на редица изисквания. Университетът подготвя специалисти за много сектори на обществения живот, развива нау-

ката и влияе върху формирането на културата на обществото. Началото на професионалната адаптация на студентите зависи от приспособяването към характера, съдържанието, условията и организацията на учебния процес във висшето училище.

Цел

Целта на настоящата статия е да се представи развитието на разбиранията за адаптация на студентите при обучение, етапите и дейностите за приспособяване към новия академичен начин на живот и общуване.

Обучението като процес

Обучението е организиран и целенасочен процес, чиято цел е подготовка и изграждане на висококвалифицирани специалисти за нуждите на професионалната сфера, притежаващи знания, умения и професионални компетенции в дадените области, способни да отговорят на нуждите на обществото [8].

Целите на обучението определят желания краен резултат и визират предварително зададени изисквания към образователната подготовка на студентите и именно те служат за формулиране на компонентите на професионалните компетенции като комплекс от знания, умения, отношение и личностни качества, които трябва да притежава бъдещият специалист в края на обучението си. Дадените умения и обучението, свързано с тяхното усвояване и затвърждаване, се извършва по съдържашото се в описателен вид минимално изискуемо ниво на професионална компетентност (МИНК), което задължително трябва да придобие всеки студент в рамките на конкретните занятия, провеждани в хода на обучението [8]. Периодът на обучение е важен за обучаващия се по отношение на протичащото интензивно личностно развитие и израстване в професионално направление [5].

Според Хацкевич дейностите, гарантиращи успешната адаптация на студентите към образователната дейност във висшето училище, се идентифицират със следните компоненти: личностни, дидактични, социални, мотивационни и емоционални. Авторът разграничава три компонента на адаптацията на учащите се: адаптация на студентите към новата система на обучение и необходимостта от придобиване на нови знания и умения; справяне – преминаване от един стереотип към нов, по-динамичен – създават се нови връзки, умения, навици; професионална адаптация – навлизане в професионална среда, усвояване на норми и ценности [23]. С включването си към университета студентите преминават и през допълнителни етапи на адаптация, произтичащи от факторите на образователната среда [25] – дидактически, социални, професионални. Дейностите, с които се приспособяват, включват корективи на личностното развитие, дейности за приспособяване към социалното обкръжение [24].

Социалното приспособяване на студентите се обуславя от факта, че постъпвайки във висшето училище, придобиват своята нова социална роля – ролята на студент. Те трябва да изградят нови поведенчески умения за взаимоотношения помежду си и с академичния състав на съответната специалност [20]. От значение е и степента на социална адаптация [18]. В хода на самата адаптация се формират нови личностни качества като професионално самоопределение, готовност за промяна, комуникативни навици и учебна култура, социално-психологическа компетентност.

Малкото разработки в тази насока са предимно на руската школа и са насочени в детайлно изучаване на движещи механизми на адаптивното поведение на студентите. И. К. Кряжева подчертава, че социалната адаптация на личността на студента се осъществява чрез ефективно обществено развитие и реализация на индивидуалните особености и потребности [10].

А. В. Мудрик отъждествява социалната адаптация като среща на активността на субекта и новото социално обкръжение. Адаптацията предполага съгласуване на потребностите и очакванията на социалната среда по отношение на самия човек и неговото установяване и ново социално поведение [13].

Ефективността на обучението зависи от много фактори, един от които е ангажираността на студентите с преки дейности [2]. Обучението във висшето училище съдържа всички компоненти и характерни особености на традиционния учебен процес: сложност, целенасоченост, организираност, противоречивост, субективност, управляемост, времева зависимост [9].

Етапи на приспособяване на студентите

Процесът на обучение се разглежда като активно взаимодействие на личностите – субектите в процеса на обучение (субектът е личността, която извършва активно действие в процеса на взаимодействие с други личности). Субектите във висшето училище са преподавателите и студентите [11]. Преподавателят има водеща роля като ръководител на процеса и в подпомагането на студентите да овладеят самостоятелно необходимите знания, умения и навици [8]. Именно това прави възможно планирането на

бъдещите знания за усвояване с оглед тяхното надграждане и развитие. За да се изпълнят успешно тези дейности, и двете страни трябва да се адаптират успешно към учебния процес [11]. Адаптацията е приспособяване, т.е. способност да се преустрои дейността на организация адекватно на потребностите на вътрешната или външната среда [15]. Процесът на адаптация се осъществява, когато има нарушено равновесие в системата човек (обучаващ се) и среда (новото социално положение – средата в университета) [1]. Адаптацията, през която преминава студентът по време на обучението си, се разделя на [17]:

- ◆ етап на първична учебно-професионална адаптация при преминаването от училищния живот към формирането на нов, по-различен стереотип;
- ◆ етап на интензивно обучение;
- ◆ етап на идентификация и адаптация към избраното професионално направление.

Адаптацията може да се разгледа също като първична и вторична. Първичната обхваща първоначалното включване на студентите в учебния процес, в средата, в живота на университета, в новия колектив. Вторичната обхваща последващия период на овладяване на професионални качества и умения [22].

Дейности за приспособяване на студентите

Дейностите за приспособяване на студентите към средата могат да се обособят в следните насоки:

1. Дейности, насочени към подобряване на материалната база и изграждане на подкрепящ микроклимат. Те включват създаване на ергономична среда за обучение и изграждане на подкрепящ микроклимат [15].

Ефективният учебен процес може да бъде реализиран в условията на позитивен, творчески и подкрепящ микроклимат, основан на добре развитите социални умения на всички участници в процеса [6], които се детерминират от:

- ✓ организацията на живота в групата;
- ✓ управленски умения на преподавателя;
- ✓ изработване на модел на сработеност на групата с преподавателя и в самата група, изработване на правила за взаимоотношения;

- ✓ изграждане на връзка между учащите се и преподавателя, основани на взаимно уважение, доверие, разбиране, отсъствие на конфликти, признание, подкрепа, мотивиране, стимулиране [14];

- ✓ изработване на форми за оценяване и обратна връзка с учащите се.

Изискванията към материалната база се отнасят до:

- ✓ наличие на учебни зали за обучение (с мобилни маси, столове, осветени и затоплени и др.) и библиотека;
- ✓ наличие на помощни материали и инструменти за провеждане на съответните занятия.

За да се постигне максимална адаптация на преподавателите и студентите към процеса на обучение, се изисква спазване на хигиенните изисквания към материалната среда, отнасящи се до терените, сградите, помещенията и тяхното поддържане, създаване на подходящ микроклимат за провеждане на учебната дейност и практика [17]. Трябва да се има предвид зоната на комфорт за умствена дейност.

2. Дейности по приспособяване към образователната среда и условията на учебната дейност. Организирането на обучението се реализира на макро- и микрониво. На макрониво организацията се извършва от държавните органи, реализиращи държавната политика за образованието. На микрониво дейностите се осъществяват от образователните институции – висшите училища [6].

Учебното съдържание се обособява в учебни дисциплини (задължителни, избираеми, факултативни), които се включват в учебните планове на отделните специалности. Тези дейности се гарантират с правилници за учебната дейност за всеки университет [8].

Учебният процес трябва да бъде с личностно ориентиран характер и да повишава активността и самостоятелността на студента [7]. Той трябва да се постави в центъра на учебния процес като равностоен партньор и да се насочва от преподавателя да борави и с други източници на знания, които да повишат мотивацията му да мисли, да разсъждава, да учи пълноценно. Това ще допринесе студентът да прави избор, да открива алтернативни решения [12]. Така преподавателят се превръща в дизайн-

нер и мениджър на учебния процес и организира, контролира и направлява самостоятелната познавателна дейност на студента [17]. Например, за по-активно включване на студентите в процеса на обучение и по-лесното им приспособяване в Медицински университет – Варна е въведена позицията „студент демонстратор“ [8]. Такива студенти се избират като най-близки помощници на асистентите при провеждането на практическите упражнения.

3. Дейности, насочени към приспособяване към групата. Всеки възрастов период е свързан с типични особености на умствената дейност на индивида, свързани със степента на развитието му. Учебната работа на студентите е свързана с интензивен умствен труд, при който се съчетават повишени изисквания към централната нервна система и към анализаторите [17]. Върху адаптацията на индивида към тези условия влияние оказват вегетативната нервна и ендокринната системи [1]. Адаптацията към тези нови изисквания се постига чрез дейности, насочени към развитие на работоспособността на студентите спрямо техните възрастови особености и типа нервна дейност [22].

Важно значение има социалната ситуация (начало на обучението, вид на обучението, условия на провеждането и др.) [2]. От особена важност са знанията и уменията от предишен опит, знанията и уменията, придобиващи се в момента на обучението, степента на обучаемост и обученост, изграждането на учебни навици [17]. Задължение на преподавателя е да наблюдава студентите по време на обучението и техните реакции, за да може своевременно да открива проявите на заинтересованост, липса на интерес, умора или апатия [17]. Използвайки фазите на работоспособност, дейностите на преподавателя трябва да са насочени към успешно провеждане на обучението, постигане на емоционално благополучие на индивида и добър психо-социален климат в групата [28]. Преподавателите трябва да поднасят разбираемо научната информация, да се уверят, че е правилно разбрана, усвоена и дори затвърдена, чрез семинарни и практически упражнения. Студентите трябва да се приучат към ритмична умствена работа – редуване на умствено натоварване с подходяща почивка [28]. Хигиената на умствения труд предполага студентите да

спазват правилен режим на живот (време за сън, почивка, учене, хранене и др.) и добре да организират своята самоподготовка [26].

4. Дейности, насочени към усвояване на професионални знания, навици и умения. Възприемането на студентите към новия статут се гарантира и от Стандартите и насоките за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG), изготвени от Европейската асоциация за гарантиране на качеството на висшето образование (ENQA) в сътрудничество с Европейския съюз (EU), Европейската асоциация на институтите за висше образование (EURASHE) и Асоциацията на европейските университети (EUA) [19]. Стандартите гарантират подход за учене и преподаване, фокусиран върху студентите, чрез осигуряване на гъвкави модели за обучение и признаващ компетенциите, придобити извън формалната учебна програма. За улесняване на адаптацията се използват различни модели на сътрудничество, дигитално учене и интернационализация [21]. Наборът от средства за подпомагане процеса на обучение и достъпа до учебни ресурси допринася за подобра адаптация на студентите към условията на висшето училище [11]. За осъществяване на процеса на придобиване на образование се съблюдават редица дейности и условия, които да гарантират надеждността на професионалните знания и умения. Обучението на студентите се осъществява съобразно Наредбите за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование [8].

Управление на процеса на приспособяване във висшето училище

Управлението на процеса на обучение във висшето училище изисква редовна информация за протичането му [25]. Това се постига чрез непрекъснатата обратна връзка между преподавателите и обучаваните, чрез контролно оценяване, провеждане на практико-приложни дейности за проверка на усвоените компетенции и др. [23]. Въз основа на това се разработват корективни мерки за ускоряване и улесняване на процеса както за обучаващите се, така и за техните преподаватели [3]. Прилага се система от критерии, от които се съди за нивото на адаптационния процес. Многообразието от компе-

тентности, които трябва да бъдат придобити, ще гарантират на студентите успешна реализация след завършване на висшето образование. Такива са: практически, поведенчески, управленчески, организационни, комуникативни, правни и етични компетентности и др. [8].

Приспособяване на студентите към избраната професия

За професионалната адаптация е необходима положителна нагласа към професията [14]. Приспособяването към професията е свързано с придобиването на навици за самостоятелна работа [21]. Формирането на професионални умения за общуване на здравния специалист става още в процеса на обучението в университета [24]. Професионалните и комуникативните умения на здравните професионалисти е необходимо да се формират във всички клинични дисциплини в процеса на обучение, съобразно спецификата на различните ситуационни възможности от практиката [4]. Именно добрата основа, която да е разбрана, може да приспособи новозавършилия професионалист към предизвикателствата на работното място. За да може да придобие тези качества и да усвои материала по клиничните дисциплини, студентът трябва първо да се адаптира към процеса на учене, към новия начин на мислене, към новата

среда, която ще го подготви за професионалната му реализация [4]. Периодът на обучение в университета се явява възможно най-важен за бъдещия професионалист по отношение на протичащото по това време личностно развитие [16]. Обучителният процес е партньорство, при което всяка страна има своите задачи и дейности по приспособяване [27]. При това взаимодействие и двете страни се променят, развиват и усъвършенстват [28]. Задача на висшето училище е да разкрие способностите на обучаващите се, за да могат да проявят творческите си възможности, да се самоутвърждават и самореализират.

Заклучение

Висшето образование осигурява високо качество на учебния процес, като се отчитат индивидуалните особености на студентите. За успешната адаптация е важно преподавателят да използва желанието на студентите за образование и професионална подготовка. Приспособяването към ново положение и статут се проявява предимно под формата на толерантност. Балансирането се поддържа в постоянен диалог между равни партньори (между студенти и преподаватели; между самите студенти), взаимно зачитащи своите интереси.

Използвана литература:

1. Акименко А. К. Стратегии адаптивного поведения студенческой молодежи и их характеристика. Психология развития. Саратовский государственный университет, Россия, 2014.
2. Безюлева Г. Психолого-педагогическое сопровождение профессиональной адаптации учащихся студентов. МПСИ, 2008.
3. Бояджиева П. Висше образование и рейтингова система на висшите училища в България: състояние, проблеми и перспективи. 2012.
4. Василев С. Управленски проблеми на професионализацията на младите лекари. Автореферат на дисертационен труд, 2011.
5. Гроздева Д., К. Егурузе. Ролята на преподавателя за хуманизиране на учебния процес на студентите медицински сестри от МУ- Варна. Управление и образование, 2013: том IX (3).
6. Грудева М. Основни проблеми на педагогиката и андрагогията. Варна, 2010.
7. Грудева М. Процесът обучение във висшето медицинско училище. Варна, 2011.
8. Грудева М., В. Гюрова, Т. Костадинова, Методика на академичното преподаване във висшето медицинско училище. Варна, 2016.
9. Кутрянска С., Е. Михайлова, Т. Момчилова. Влиянието на професионалния стрес сред студентите от специалност „Акушерка“. Сестринско дело. 2010; 1:22-945.
10. Кряжева И.К. Социально-психологические аспекты адаптации личности. Комплексное изучение человека и формирование всесторонне развитой личности. Москва, 1973.
11. Лисовский В. Т., А.В. Дмитриев Личность студента. ЛГУ, 1974.
12. Мокроносов Г. В. Методологические проблемы исследования общественных отношений и личности. Новосибирск, 1981.
13. Мудрик А. В. Введение в социальную педагогику. Пенза: ИПК и ПРО, 1994.
14. Налчаджян А. Психологическая адаптация. Механизмы и стратегии. 2009.
15. Павлюк Н., Адаптация к обучению студентов первого курса педагогического вуза средствами физической культуры. Дисертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Шутский государственный педагогический университет, 2006.
16. Печников А. Н., Г. А. Мухина. Особенности учебной мотивации курсантов юридических вузов. Тезисы научно-практической конференции. Нижний Новгород, 1996.
17. Попов Т. Медицинска педагогика. Габрово, 2011.

18. Солодилова Т. В. Педагогическая поддержка студентов первого курса на этапе адаптации к обучению в вузе. Автореф. на соискание ученой степени. Ставрополь, 2003.
19. Стандарти и насоки за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG).
20. Стефанова Т., Н. Барболова, Д. Георгиева. Комплексен подход за адаптиране на студенти първокурсници към учебния процес по регулираните професии. Научни трудове на Русенски университет, 2011.
21. Феодоренко А. В. Особенности адаптации первокурсников к условиям обучения в вузе. Орск: ОГУ, 2011.
22. Хацкевич Н. А. Адаптация студентов к учебной деятельности. Минск: БНТУ, 2004.
23. Covington MV. Goal theory, motivation, and school achievement: an integrative review. Berkeley, California Annual Review of Psychology. 2000; 51:171-200.
24. Dauvrin M, Lorant V. Adaptation of health care for migrants – whose responsibility? BMC Health, 2014.
25. Department of Education, Early Learning and Culture- Prince Eduard Island, Canada (<http://www.gov.pe.ca/eed/index.php3?number=1028931&lang=E>).
26. Krasnoshchok I. Psychological and pedagogical nature of students' self-realization. Department of Pedagogy and Educational Management, Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State, Pedagogical University, 2009.
27. Perez P, Snedeker C. Special Women: The Role of the Professional Labor Assistant, 1994.
28. Pintrich PR, De Groot EV. Motivational and self-regulated learning components of classroom academic performance. Journal of Educational Psychology, 1990; 82 (1):33-40.

Адрес за кореспонденция:
Светлана Радева
СБАГАЛ „Проф. д-р Д. Стаматов“
бул. „Цар Освободител“ № 150
гр. Варна 9000
e-mail: sv.radeva@abv.bg